

Korte lesomschrijving

In deze les staat de vensterplaat over kinderarbeid centraal. De leerlingen ontdekken aan de hand van deze interactieve vensterplaat dat kinderarbeid vroeger in Nederland heel normaal was, hoe er een eind aan kwam en waarom er in ontwikkelingslanden nog steeds kinderarbeid bestaat.

De aflevering die *Het Klokhuis* maakte over kinderarbeid biedt een duidelijke en aansprekende introductie op dit onderwerp.

Titel Kinderarbeid

Vak geschiedenis

Canonvenster Verzet tegen kinderarbeid

Tijdvak Tijd van burgers en stoommachines

Tijd/duur 1 lesuur

Doelgroep basisonderwijs groep 5 t/m 8

Groeperingsvorm klassikaal of in groepjes

Leerdoelen

- Aan het einde van de les weten de leerlingen dat kinderarbeid vroeger in Nederland heel normaal was en waarom ze moesten werken.
- Aan het einde van de les weten de leerlingen in welke eeuw er verzet tegen kinderarbeid kwam.
- Aan het einde van de les weten de leerlingen in waarom er verzet tegen kinderarbeid kwam.
- Aan het einde van de les kunnen de leerlingen in eigen woorden vertellen hoe er een einde kwam aan kinderarbeid in Nederland.
- Aan het einde van de les weten de kinderen dat er in ontwikkelingslanden nog steeds kinderarbeid bestaat en wat daar de oorzaak van is.

Benodigde voorkennis niet van toepassing

Randvoorwaarden

- internet
- voor elke leerling een werkblad
- (kleurpotloden)

Beoordeling aan de hand van de bespreking van het werkblad.

Lesactiviteiten

Introductie

U kijkt ter introductie met uw leerlingen naar de aflevering die *Het Klokhuis* maakte over kinderarbeid.

Vooraf vertelt u uw leerlingen dat het tot ongeveer honderd jaar geleden heel normaal was dat kinderen niet naar school gingen omdat ze moesten werken. Waarom was het

volgens uw leerlingen nodig dat ook de kinderen werkten? Komt kinderarbeid (in Nederland) nog steeds voor? Waarom wel of waarom niet?

Kern

Na het kijken van de aflevering van *Het Klokhuis*, zet u de interactieve vensterplaat bij het venster Verzet tegen kinderarbeid op uw digiboard. U vraagt kort een paar leerlingen wat ze al herkennen op deze plaat nu ze de aflevering gezien hebben.

Daarna neemt u uw leerlingen mee op ontdekkings-tocht, want op deze interactieve vensterplaat is van alles te ontdekken. Wat? Dat leest u in de achtergrond-informatie.

Afsluiting

De leerlingen maken zelfstandig of in groepjes de vragen van de werkbladen. Daarna bespreekt u ze met de leerlingen.

Benodigheden (via entoen.nu)

- Klokhuisaflevering Kinderarbeid
- Interactieve vensterplaat Kinderarbeid
- Werkblad leerlingen
- Deze handleiding

Antwoorden op de werkbladvragen:

- A) 1800-1900
B) Goed is: 2 - 4 - 1 - 3
C) Goed is: D
  - A) Het 'Kinderwetje' van Van Houten
B) Goed is: B
C) Er werd niet goed gecontroleerd of de wet wel werd nageleefd én de wet verbood alleen het werken van kinderen onder de twaalf jaar in fabrieken.
D) Leerplichtwet (1901)
- 3 en 4 zijn ter beoordeling van de leerkracht.

Achtergrondinformatie

Het gebruik van de vensterplaat

De kern van deze les is de vensterplaat over kinderarbeid. De vensterplaat is een hulpmiddel om informatie over kinderarbeid aan uw leerlingen over te brengen. De plaat biedt verschillende manieren om dat te doen. Zo kunt u de les afstemmen op de behoeften van u en uw leerlingen.

In de vensterplaat zijn allerlei elementen interactief gemaakt. Deze zijn gemarkeerd met een *i*. Wanneer u op zo'n element klikt, verschijnt er informatie over één bepaald thema in de vorm van een clip, geluidsfragment of afbeelding. Hierbij staat een korte tekst ter introductie. Wie meer wil weten, kan de 'lees meer'-knop aanklikken. Er verschijnt dan een uitgebreidere tekst. U kunt ervoor kiezen om aan de hand van de vensterplaat zelf over kinderarbeid te vertellen, maar de leerlingen kunnen ook zelfstandig of in groepjes de plaat ontdekken. Alle teksten zijn namelijk geschreven op het niveau van leerlingen uit groep 5 t/m 8. Verder staan in deze handleiding enkele suggesties voor een klassengesprek.

Hieronder vindt u een overzicht van alle interactieve elementen en bijbehorende teksten. De interactieve elementen kunnen in willekeurige volgorde worden aangeklikt, maar voor een klassikale les is de volgorde zoals hieronder weergegeven het meest geschikt.

Informatie op de vensterplaat

i Jongen achter werkbank

Onderwerp: Kinderarbeid: Algemeen

Beeld: Schooltv Beeldbankclip: Kinderarbeid in Nederland

Informatie: In de 19e eeuw gaan de meeste kinderen in Nederland niet naar school. Ze werken op het land, in de winkel of in de werkplaats. Kinderarbeid is dan heel normaal. Dan komt de Industriële Revolutie. Overal komen fabrieken die arbeiders nodig hebben. Ook kinderen gaan in de fabriek werken.

Letterlijke tekst uit de clip: In de negentiende eeuw kwamen er in Nederland steeds meer fabrieken met machines. De stoommachine was uitgevonden. Voor de arbeiders werd het alleen maar zwaarder. Ze maakten lange dagen. Zo'n machine kon tenslotte dag en nacht door werken, die werd niet moe. De arbeiders kregen ook weinig loon. Veel te weinig om met het hele gezin van te leven. Daarom lieten ze hun vrouw en hun kinderen ook werken, ze moesten wel.

De kinderen werkten soms al vanaf hun vijfde of zesde jaar. De hele dag, soms wel 12 uur lang. Ook op zaterdag. Ze gingen nooit naar school. In de fabrieken was het donker, de lucht was ongezond. Het werk was saai. Iedere dag hetzelfde. Fabrieksdirecteuren maakten graag gebruik van kinderen, die hoefden ze veel minder te betalen dan volwassenen. Zonder kinderen zou hun bedrijf niet kunnen draaien.

Na 1850 vonden steeds meer mensen dat er wetten gemaakt moesten worden, die kinderarbeid verbood. Maar de regering in Den Haag wilde dat niet. Kinderarbeid was een zaak van de fabrieksdirecteuren, niet van de regering!

Samuel van Houten vond dat er wat moest gebeuren. Hij was lid van de Tweede Kamer. Hij ging zelf het wetsvoorstel schrijven: Artikel 1 - Het is verboden kinderen beneden de 12 jaar in dienst te nemen of in dienst te hebben. Het bleek al gauw dat veel mensen het met hem eens waren. Dat maakte grote indruk op de andere leden van de Tweede Kamer die over het wetsvoorstel moesten stemmen. De stemming werd een groot succes: 64 stemden voor, 6 tegen. Daarmee was het kinderwetje van Van Houten aangenomen. Hierna kwam de regering met nog veel meer wetten die het leven van arbeiders in de fabrieken verbeterden.

i Meisjes aan het werk

Onderwerp: Kinderarbeid introductie

Beeld: Uitvergroting vensterplaat

Informatie: In de negentiende eeuw is het heel normaal dat ook kinderen werken. Soms al vanaf hun vijfde of zesde jaar. De hele dag, soms wel 12 uur lang. Ook op zaterdag. Hun vaders verdienen niet genoeg geld om van te leven. Daarom moeten moeders en kinderen ook geld verdienen.

Lees meer

Veel kinderen werken in fabrieken. De directeuren van de fabrieken vinden kinderarbeid wel handig. Kinderen hoeven ze niet zoveel te betalen als volwassenen. Dat is lekker goedkoop. Voor kinderen is werken ook net spelen, zeggen ze. Ze denken dat kinderen het werk niet zo erg vinden. Maar dat klopt niet! Het werk in de fabriek is gevaarlijk en zwaar.

In textielabrieken moeten kinderen bijvoorbeeld pluizen stof tussen de machines vandaan halen. Zij kunnen hier gemakkelijk bij, omdat ze nog klein zijn. Maar als ze niet snel genoeg bij de machine vandaan komen, kunnen er erge ongelukken gebeuren. Dat gebeurt soms ook, want de kinderen werken lang en slapen maar weinig. Daar-

door zijn ze overdag te moe om goed op te letten.

i Machine

Onderwerp: De industriële revolutie

Beeld: Jonge arbeiders aan het werk in tapijtfabriek

Informatie: Deze fabrieksmachine werkt op stoom.

Door de uitvinding van de stoommachine verandert de manier waarop dingen gemaakt worden. Eerst werd eigenlijk alles met de hand gemaakt. Maar door de stoommachine kunnen producten in het vervolg met machines gemaakt worden. Met machines kun je de dingen veel sneller en goedkoper maken.

Lees meer

Fabrieksbazen zijn blij met de machines. Een weefmachine kan veel sneller een lap stof maken dan een ouderwets weefgetouw. Er kunnen nu op één dag veel meer lappen stof gemaakt worden dan vroeger. Dus de fabrieksdirecteur kan veel meer stof verkopen. Met dat geld kan hij nog grotere fabrieken bouwen.

Voor arbeiders en hun kinderen zijn de fabrieken niet altijd een verbetering. De machines draaien dag en nacht. Arbeiders moeten daardoor langer werken dan vroeger. En het werk van kinderen wordt ook veel zwaarder. Vóór de tijd van de fabriek werkten ze ook wel, ze hielpen bijvoorbeeld thuis bij het weefgetouw. Maar in de fabriek moeten ze hard werken en de machines zijn gevaarlijk.

i Fabriekskinderen en Van Houten

Onderwerp: Verzet tegen kinderarbeid

Beeld: Uitvergroting vensterplaat

Informatie: Dit is Samuel van Houten. Vanaf 1864 is hij lid van de Tweede Kamer. Hij vindt dat er een eind moet komen aan kinderarbeid. In 1874 wordt zijn wet tegen kinderarbeid aangenomen. In dit Kinderwetje van Van Houten staat dat kinderen onder de twaalf jaar niet langer in fabrieken mogen werken.

Lees meer

Na 1860 komt er steeds meer kritiek op kinderarbeid. Dokters en onderwijzers leggen uit waarom het werk ongezond is. Kinderen horen op school, zeggen ze. Beetje bij beetje beginnen ook fabrieksdirecteuren te snappen dat ze inderdaad beter kunnen wachten tot de kinderen hun lagere school hebben afgemaakt. Kinderen van twaalf jaar en ouder kunnen lezen en schrijven. Daar heb je veel meer aan. De fabrieksdirecteuren hebben de kinderen ook steeds minder nodig. Machines nemen het werk over. Als de

lonen van de ouders stijgen, is het geld dat de kinderen verdienen ook niet meer zo nodig. Ze sturen hun kinderen steeds vaker en langer naar school. Ze snappen namelijk wel dat hun kinderen meer kunnen bereiken in het leven als ze naar school zijn geweest.

Dan gaat ook de regering zich ermee bemoeien. In 1874 wordt het Kinderwetje van Van Houten aangenomen. Deze wet verbiedt kinderen tot twaalf jaar in werkplaatsen en fabrieken te werken. Fabrieksbazen die toch jonge kinderen laten werken, krijgen een boete. Toch duurt het nog een tijd voordat kinderarbeid echt verdwijnt. Er wordt vaak niet gecontroleerd of fabrieken zich wel aan het Kinderwetje houden. Daardoor laten directeuren van fabrieken toch weer kinderen werken.

Het Kinderwetje is nu heel bekend. Het is de eerste wet tegen kinderarbeid. Maar het is ook de eerste wet die iets zegt over de rechten van arbeiders. Zulke wetten noemen we sociale wetten. Er waren in die tijd geen regels over werktijden, loon of pensioen. Het Kinderwetje is de eerste sociale wet.

i Schoolklas

Onderwerp: Het einde van kinderarbeid in Nederland

Beeld: Uitvergroting vensterplaat

Informatie: Dertien jaar na het Kinderwetje van Van Houten onderzoekt de Nederlandse regering of fabrieken zich wel aan de wet houden. En wat blijkt? Dat gebeurt niet. Er werken nog steeds veel kinderen in de fabrieken. De regering maakt daarom extra wetten. Pas als in 1901 de Leerplichtwet er komt, wordt kinderarbeid echt onmogelijk.

Lees meer

In 1901 stemt de regering over de leerplichtwet. Daarin staat dat alle kinderen van zes tot en met twaalf jaar verplicht naar school moeten. Het is een spannende stemming. Samuel van Houten had samen met zijn Kinderwetje ook al een leerplichtwet ingediend. Die was toen niet aangenomen. Nu wordt er weer over een leerplichtwet gestemd. 49 mensen zijn tegen, 50 mensen zijn voor. Met één stem verschil wordt de leerplichtwet aangenomen! Vanaf die tijd gaan kinderen tot en met twaalf jaar naar school. En wie op school zit, kan niet werken. Zo wordt kinderarbeid onmogelijk.

Suggestie voor klassengesprek: In Nederland moet elk kind nu tot zijn of haar zestiende jaar naar school. Vinden uw leerlingen het belangrijk dat kinderen naar schoolgaan en hun school afmaken? Waarom wel of waarom niet?

i Krantenbezorger

Onderwerp: Klusjes en bijbaantjes

Beeld: Uitvergroting vensterplaat

Informatie: Deze krantenbezorger is hard aan het werk. En ook jij doet thuis vast wel eens een klusje zoals je kamer opruimen, helpen met de vaat of de auto wassen. Maar dat is geen kinderarbeid.

Lees meer

Met kinderarbeid bedoelen we dat kinderen die veel te jong zijn moeten werken voor een baas die ze slecht betaalt en slecht behandelt. Daardoor hebben ze geen tijd om naar school te gaan en te leren en kunnen ze later dus vaak ook geen goede baan vinden.

Tegenwoordig moeten in Nederland kinderen tot en met zestien jaar naar school. Als je toch wilt werken, neem je een bijbaantje. Een bijbaantje is een baantje dat je na schooltijd doet. Vakkenvullen of kranten rondbrengen bijvoorbeeld. Werken onder schooltijd en te veel uren werken is verboden. Alle regels over werken voor kinderen staan in de Arbeidstijdenwet. Daar staat bijvoorbeeld in dat je onder je twaalfde geen officieel baantje mag hebben, net zoals in het Kinderwetje van Van Houten. Als je dertien bent, mag je alleen werk doen dat niet zwaar is, vakkenvullen bijvoorbeeld. En er moet altijd iemand zijn die op je kan letten.

In de Arbeidstijdenwet is aan iedereen gedacht. Er staan ook regels in voor kinderen die musicalzanger of filmster zijn. Ook zij moeten gewoon naar school. Ze mogen maar een paar uur per dag werken: zingen of acteren. Het duurt dan wel lang voordat een film is opgenomen. Maar kinderarbeid willen we niet meer!

Suggestie voor klassengesprek: Doen uw leerlingen wel eens een klusje voor een ander? Waarom is dit geen kinderarbeid?

Krijgen uw leerlingen betaald als ze een klusje doen?

Vinden ze dat terecht? Waarom wel of niet?

Willen uw leerlingen -later als ze oud genoeg zijn- een bijbaantje nemen? Waarom wel of waarom niet?

i Kinderarbeid Guatemala

Onderwerp: Kinderarbeid nu in arme landen

Beeld: Schooltv Beeldbankclip: Kinderarbeid in Guatemala

Informatie: In Nederland is kinderarbeid verboden. Maar in veel landen op de wereld is dat niet zo. Er zijn nog ongeveer 250 miljoen kinderen die kinderarbeid moeten doen! Waarom bestaat kinderarbeid nog steeds?

Lees meer

Kinderen werken omdat er anders niet genoeg geld is om

eten te kopen. Net zoals vroeger in Nederland. Ze werken bijvoorbeeld in kolenmijnen, op rijstplantages, als schoenpoetser in een grote stad, of in textiel fabrieken. Ze krijgen er heel weinig geld voor. De fabrieksdirecteuren kunnen zo goedkope spullen maken. Die kunnen ze goed verkopen aan andere landen. Ook aan Nederland. Iedereen wil liever een goedkope broek dan een dure, toch...? En zo blijft kinderarbeid bestaan.

Er zijn veel organisaties die wat doen tegen kinderarbeid. UNICEF is er daar één van. Dat is een organisatie die opkomt voor de rechten van kinderen. Bijvoorbeeld voor het recht om naar school te kunnen gaan. En voor het recht om schoon drinkwater en voldoende medicijnen te hebben.

Ook de regeringen van veel landen willen wat tegen kinderarbeid doen. In 2000 hebben de leiders van wel 189 landen samen afspraken gemaakt. Die noemen we 'millenniumdoelen'. Die afspraken gaan over de belangrijkste problemen in de wereld en hoe die aangepakt kunnen worden. Een van die doelen is: in 2015 gaan alle kinderen over de hele wereld naar school.

Letterlijke tekst uit de clip: Veel kinderen in Guatemala moeten al van jongs af aan werken. Omdat het gezin niet veel geld heeft moeten de kinderen ook meehelpen om geld te verdienen. Ze werken bijvoorbeeld aan de rivier en hakken daar stenen. Als de stenen kapot gehakt zijn kunnen ze verkocht worden. De steentjes worden dan gebruikt voor het maken van wegen. Het is gevaarlijk en zwaar werk. Je kunt makkelijk je handen kapot slaan en het is ook slecht om al dat stof binnen te krijgen. De kinderen doen dit werk iedere dag zonder vakantie en er is geen tijd om te spelen.

Suggestie voor klassengesprek: In Nederland is kinderarbeid verboden. Maar in veel landen op de wereld is dat niet zo. Waarom is kinderarbeid zo lastig af te schaffen denken volgens uw leerlingen? Hebben uw leerlingen misschien een suggestie voor een oplossing?

Kijk ook eens op www.entoen.nu/kinderarbeid voor nog meer clips en afbeeldingen bij het canonvenster Verzet tegen kinderarbeid. Daar vindt u ook (jeugd) literatuur, links naar gerelateerde websites en informatie over de andere canonvensters.

